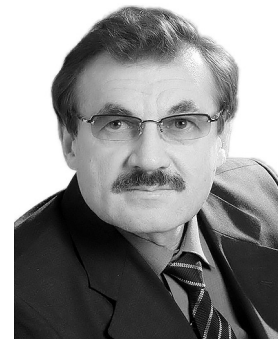

ПРИНЦИПИ ПРАВА В РОЗВ'ЯЗАННІ ЮРИДИЧНИХ КОЛІЗІЙ

Корнієнко Михайло Васильович - доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, лауреат Державної премії України в галузі науки та техніки.

Тертишник Володимир Митрофанович - доктор юридичних наук, професор, академік Академії політичних наук, професор Університету митної справи та фінансів

В статтє раскрываються понятіє и значеніє принципів права, особенності примененія принципів верховенства права, соразмерності, юридической определенности, для разрешения проблемы конкуренции правовых норм, юридических фикций и коллизий, обеспечения качества и гармонизации законодательства.

Ключевые слова: принципы, юридическая определенность, юридические фикции, соразмерность, качество закона.

Articolul descrie conceptul și importanța principiilor de drept, în special aplicarea principiilor supremației dreptului, al proporționalității, securității juridice, pentru a rezolva problemele legate de concurența normelor de drept, ficțiunii legale și coliziunii, asigurarea calității și armonizarea legislației.

Cuvinte cheie: principii, securitate juridică, ficțiuni juridice, proporționalitate, calitatea legii.

*Principles of law in overcoming the competition of legal norms, legal fiction, has and conflicts
The article reveals the notion of a system of law, especially the principles of proportionality, legal certainty, legal fiction, has problems and competition legal standards, harmonization of legislation based on principles of law.*

Keywords: principles, legal certainty, legal fictions, proportionality, quality law.

Постановка проблеми. Судово-правова реформа в Україні розпочалась і досі здійснюється без виваженої доктрини та системи принципів права, без чіткої концептуальної моделі кримінально-процесуальної форми правосуддя. Поспішні і безсистемні реформаторські дії знизили якість закону, заповнили його суперечливими концептами і юридичними фікціями. Стабільність закону прямо пропорціональна його якості і навпаки. З моменту прийняття в 2012 році нового КПК України станом на 12 лютого 2017 року було прийнято 48 законів, якими вносились до цього кодексу зміни і доповнення а нерідко «зміни і доповнення до внесених «змін і

доповнень». Забезпеченню якості правового регулювання взагалі бракує найголовнішого – розуміння принципів права та їх гармонізуючої дії.

Актуальність досліджуваної проблеми обумовлюється тим, що слідча та судова практика показують наявність безлічі колізій та «білих плям» у законодавстві, відсутність єдності системи принципів права та послідовності їх застосування для удосконалення юридичних процедур.

Аналіз останніх наукових публікацій показує на певну вагу науковців до проблем принципів права та якості законів [1-17]. Але існуючі публікації не вичерпують усю складну

проблему, а швидше утворюють фундамен- тальну базу для її подальшого дослідження.

Метою даної роботи є юридичне визначення та розкриття шляхів реалізації принципів права для розв'язання конкуренції правових норм та удосконалення окремих інститутів і приписів кримінально- процесуального права.

Виклад основного матеріалу.

Принципи права, як сформовані у процесі розвитку правосвідомості та природного пра- ва та закріплені в законах, міжнародних пра- вових актах і правових позиціях Європейсько- го суду з прав людини, основоположні мораль- но-правові фундаментальні ідеї, в силу свого змісту і цінності є фундаментом правничої стратегії, визначають доктринальну цінність правової системи, гармонізують усю систему правових норм, виступають першоджерелом окремих інститутів і норм права (є генетичною підвалиною, хромосомним набором системи права), надають глибокої єдності регулятив- ним механізмам права, визначають особли- вості й доктринальні якості галузі права, да- ють юридичну базу для тлумачення конкрет- них норм та вирішення суперечливих питань, сприяють правильному пізнанню та засто- суванню норм права, вносять упорядкованість у розв'язанні питань, відносно яких є прога- лини в праві, при конкуренції правових норм та у випадках застосування права за аналогією, служать основою й вихідним положенням для подальшого розвитку правничої доктрини та законодавчих актів.

Принцип пропорційності, який ще сис- темно не закріплений у КПК України, але не вперше згаданий Європейським судом з прав людини у 1968 році у справі «Ноймайстер проти Австрії», логічно виводиться із аналізу співвідношення завдань кримінального про- цесу та його окремих інститутів. Його окремі суттєві ознаки визначені у Кодексі поведінки посадових осіб із підтримування правопоряд- ку, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1979 р., де зазначається, що праці- вники правоохоронних органів, у тому числі і ті, що здійснюють розслідування, зобов'язані поважати і захищати гідність і права людини; *застосовувати примусові заходи тільки у ви-*

падках крайньої необхідності та в тих межах, у яких це потрібно для виконання обов'язків.

Пропорційність, як один із загальних принципів права, в основних опорних концеп- тах був закріплений також в ст. 5 Договору про заснування Європейського співтовариства в такому постулаті: для досягнення певної мети органи влади не можуть накладати на грома- дян зобов'язання, які не повинні перевищува- ти установлені межі необхідності, що вплива- ють з публічного інтересу.

Нарешті у Рішенні від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012 (справа № 1-11/2012) Консти- туційний Суд України зазначив, що одним із елементів верховенства права є принцип про- порційності, який у сфері соціального захис- ту означає, зокрема, що заходи, передбачені в нормативно-правових актах, повинні спрямо- вуватися на досягнення легітимної мети та ма- ють бути співмірними з нею.

Принцип пропорційності – закріплений у міжнародних нормативних актах, рішеннях Конституційного Суду України та Європей- ського суду з прав людини, принцип права, згідно з концептуальним змістом якого мета юридичних дій має бути суспільно вагомою, а засіб її досягнення найменш обтяжливим у конкретних умовах, втручання у сферу прав і свобод людини може допускатись лише у ви- падках крайньої необхідності, з метою забезпе- чення правосуддя чи іншої суспільно корисної мети, якщо цього неможливо досягти іншими засобами, а заподіяна примусовими заходами шкода буде меншою, ніж відвернута.

Принцип пропорційності поступово впро- ваджується в законодавче поле правосуддя. Зокрема, у ст. 4 Закону України від 2 червня 2016 року «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» серед системи принципів діяль- ності таких органів уже також названий прин- цип пропорційності, який визначено тут як принцип «співмірності заходів примусового ви- конання рішень та обсягу вимог за рішеннями».

На наш погляд, принцип пропорційності потребує конституційного закріплення та ви- користання в удосконаленні законотворчої і правозастосовної діяльності і, в першу чергу, в кримінальному процесі.

Наприклад, встановлюючи в ст. 267 КПК України правило про те, що «слідчий має право обстежити публічно недоступні місця, житло чи інше володіння особи шляхом таємного проникнення в них, у тому числі з використанням технічних засобів», а саме таке проникнення в силу його таємності не передбачає присутності понятих та належного документування доказової діяльності, законодавець робить значний крок у минуле, звужуючи існуючі гарантії доказового права.

Інститут «обстеження публічно не доступних місць, житла чи іншого володіння особи», який закладений у ст. 267 КПК України, не підлягає застосуванню у сфері кримінального судочинства, як з огляду на те, що не створює належних механізмів стримувань і противаг проти можливих фальшувань доказів, так і тому, що не відповідає вимогам співмірності застосовуваних засобів обмеження принципу недоторканності житла, меті процесуальної дії, яка може в указаних умовах бути досягнута менш обтяжливими засобами.

Отже, ст. 267 КПК України підлягає скасування, а визначений нею інститут – виключенню з кримінально-процесуального права, як такий, що суперечить положенням ст. 22 Конституції України та принципу верховенства права і пропорційності, оскільки у КПК України регламентований інститут обшуку, який забезпечує виконання тих же завдань, але з менш обтяжливим у конкретних умовах його застосування засобами та містить додаткові гарантії здобуття достовірних доказів і захисту прав людини.

На основі принципів верховенства права і пропорційності можуть бути удосконалено досить багато процесуально-правових інститутів, отримати подальший розвиток юридична форма діяльності судових і правоохоронних органів.

Наприклад, у ч. 5 ст. 171 КПК України викладено правило, що в разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом наступного дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у

якої його було вилучено. Така радикальна імперативна вимога викликає багато зауважень із приводу її доцільності з огляду на забезпечення виконання завдань кримінального процесу та дотримання принципів верховенства права, пропорційності, справедливості, а також законів логіки.

По суті, ми маємо справу з юридичною фікцією (від лат. *fictio* – видумка), як різновиду відірваного від природної реальності абстрагування і здійснюваного штучного створення непотрібних правових приписів. Юридичні фікції у сьогоdnішньому кримінально-процесуальному праві часто носять ознаки створення штучно видуманої процесуальної форми там, де вона взагалі не потрібна, перетворюючи процес правосуддя в певну «пісочницю». Такого роду юридичні фікції стають не стільки поодинокими помилковими приписами закону щодо неіснуючих фактів, скільки утворюють інколи заплутані, бюрократичні процедури, якими наповнюється процесуальна форма діяльності слідчих, без будь-якого змістового сенсу закріпюваних у законі процедур та ознак підпорядкування їх завданням кримінального процесу, завдяки чому шлях до справедливого правосуддя, по суті, стає ще довшим і складнішим, а часом і непосильним для нашої Феміди.

Проаналізуємо вище визначену у ст. 171 КПК України ситуацію. Майно, яке вилучається в процесі обшуку, вже зазвичай вилучається на підставі ухвали слідчого судді і вилучається за наявності вже з'ясованих фактичних підстав, наприклад, таке майно є знаряддям зброї. Для чого негайно звертатися до слідчого судді з клопотанням про арешт такого майна, коли воно уже вилучено у власника і не перебуває в його розпорядженні та користуванні? Для чого повертати таке майно (наприклад рушницю) її власнику (яким, до речі може бути вбивця), якщо з якихось підстав слідчий не зумів чи не встиг вчасно подати таке клопотання?

По-перше, вилучення є більш радикальним заходом, ніж накладення арешту на майно.

По-друге, вилучення майна вже відбулося законно на підставі ухвали слідчого судді.

По-третє, який сенс має накладення за ухвалою слідчого судді арешту на майно, яке

вже вилучено за ухвалою слідчого судді і знаходиться на зберіганні у слідчого.

По-четверте, якщо, наприклад, майно вилучено під час обшуку, який проводиться невідкладно слідчим без рішення слідчого судді (згідно з ч. 3 ст. 233 КПК України), тоді зі змісту згаданого закону виходить, що можна і не звертатися з клопотанням до слідчого судді про накладення арешту на таким чином вилучене майно.

По-п'яте, які мотиви і ціль квапити слідчого з поверненням вилученого майна у такі стислі строки.

По-шосте, наскільки аналізовані приписи закону корелюються за змістом, логікою і формою, а також засадою співмірності з іншими засобами примусу. Наприклад, відповідно до ч. 5 ст. 170 КПК України за рішенням директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах на строк до 48 годин. Окрім того, більш радикальне обмеження прав людини – затримання особи взагалі – може тривати без рішення слідчого судді протягом 72 годин. І чому б законодавцю не встановити правило, за яким вилучене майно могло б зберігатись у слідчого хоча б протягом цього часу, та і що з ним, зрештою, станеться, якщо слідчий не вчасно звернеться з клопотанням щодо накладення на нього арешту, якщо вже був дозвіл слідчого судді на його вилучення. Дозволяючи затримання особи без рішення суду на строк до 72 годин та зобов'язуючи негайно і не пізніше 24 годин звернутись з клопотанням до слідчого судді про накладення арешту на вже вилучене майно за уже прийнятою ухвалою того ж слідчого судді, законодавець робить спробу щось собі регламентувати, фактично не знаючи що і для чого, а тим самим дає зрозуміти (бажаючи того чи ні), що майно в нашій державі стає ціннішим за свободу людини.

Які сенс і мотиви таких формальних правил і яке завдання вони вирішують? Запитання риторичне, а відповідь однозначна – частина п'ята статті 171 КПК України підлягає скасування, бо не тільки не відповідає принципу

пропорційності, розумності строків провадження тощо і не створює якихось додаткових гарантій недоторканності права власності, а й суперечить законам логіки.

Класичним прикладом сучасної юридичної фікції в кримінальному процесі можна вважати ч. 8 ст. 95 КПК України, згідно з якою «сторони кримінального провадження, потерпілий мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів». Виникає питання: «Для чого отримувати пояснення від особи, коли вони не можуть бути використані в доказуванні?».

Між тим, законодавець розширює таку юридичну форму отримання доказової інформації. Наприклад, посадовим особам Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів відповідно до Закону України № 772-VIII від 10 листопада 2015 року «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» надано право отримувати пояснення від посадових осіб та службових осіб державних органів.

Регламентуючи статус Національного агентства з питань запобігання корупції, законодавець у Законі України «Про запобігання корупції», службових осіб даного агентства наділив правом: мати прямий доступ до інформаційних баз даних органів влади, отримувати заяви фізичних та юридичних осіб та проводити за власною ініціативою службові розслідування та дослідчі перевірки тощо, у тому числі і «отримувати письмові пояснення від посадових осіб». Більше того, згідно з ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» Національним агентством з питань запобігання корупції можуть прийматись до розгляду, окрім офіційних заяв, також анонімні повідомлення, які підлягають перевірці у термін не більше п'ятнадцяти днів від дня його отримання. Як бачимо, закон не досить послідовний. В одному випадку законодавець ігнорує зміст пояснень, встановлюючи як пріоритет цінність самої форми, а в іншому – надає цінність саме інформації, ігноруючи не тільки форму, а

й особливості суб'єкта надання такої інформації. При цьому законодавець, створюючи нові органи протидії корупції та іншим проявам злочинності, в самому КПК України штучно обмежив можливості використання здобутої ними інформації, закріплюючи концепт «при здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить цьому Кодексу» (ч. 3 ст. 9).

Звернемо увагу ще на одну колізію. До джерел доказів закон (ст. 84 КПК України) відніс документи, речові докази, протоколи слідчих і судових дій. Тобто тут стверджується – джерелами доказів є речові докази, а по суті маємо алогізм – джерелами доказів є докази. Тут, вочевидь, є ціла система порушення як законів логіки, так і принципу юридичної визначеності, який вимагає ясності, логічності і зрозумілості правових приписів, що є однією з передумов їх ефективного застосування.

Юридичні фікції стали таким «привабливим» для законодавця явищем, що з'явилися навіть серед визначеною у КПК України системи принципів кримінального процесу. Наприклад, ст. 26 КПК України робить спробу закріпити нову засаду кримінального провадження під назвою «диспозитивність». Але ні в самому тексті названої статті, ні в словниках мови, ні в ст. 3 КПК України під назвою «визначення основних термінів кодексу», ні в сучасних наукових виданнях досі не дано чіткого тлумачення і розкриття змісту даного нового для закону терміну. Така «загадкова невідомість» не може претендувати на принципову ідею та ще й піднесена до основних (непорушних) правових засад юридичної діяльності. Саме ця думка і стала вирішальною при прийнятті змін до Конституції України в 2016 році, якими даний принцип вилучений із системи принципів правосуддя, а отже, і потребує вилучення також і з КПК України.

Між тим законодавець розширює наші уявлення про систему принципів права. Законом України від 2 липня 2015 року «Про Національну поліцію» декларуються такі принципи, як «відкритість та прозорість», «дотримання прав і свобод людини», «політична нейтральність». Але в цьому законі чомусь не закріплюються такі важливі принципи, як принципи «неупе-

редженості», «об'єктивності» та «пропорційності» (співмірності застосування засобів примусу). Не знайшлося місця тут і для принципу поваги до честі, гідності та репутації особи. У реаліях роботи МВС принцип політичної нейтральності ігнорується при призначенні міністра, а запроваджуваний буцім-то новий принцип прозорості потребує юридичної визначеності та узгодженості з принципами таємниці слідства та презумпції невинуватості, що може привести до висновку про його занадто обмежену дію, а по суті – про його надуманість, номінальну теоретичну і практичну значимість та скоріш за все лише популістську цінність.

Серед положень закону є ще одне непорозуміння, яке може отримати неоднозначне тлумачення – «після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного».

Так, які ж із слідчих дій можуть бути спрямованими на встановлення місцезнаходження підозрюваного? Частково відповідь на ці питання в різних редакційних викладах знаходимо в тексті окремих норм закону, присвячених провадженню слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій:

а) У разі якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться з метою встановлення місцезнаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, та оголошена в розшук, «вона може тривати до встановлення місцезнаходження розшукуваної особи» (ч. 4 ст. 249 КПК України). Фактично ця норма дозволяє вважати всі негласні слідчі (розшукові) дії спрямованими на встановлення місцезнаходження підозрюваного.

б) Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) за своїм змістом саме й призначене для встановлення місця знаходження певної особи, а якщо така особа є підозрюваною, то, безумовно, може бути спрямована на розшук (встановлення місцезнаходження) підозрюваного.

в) «Обшук проводиться з метою ... встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб» (ч. 1 ст. 234 КПК України).

Але для такої ж мети фактично може бути проведений і допит тощо.

Безумовно, переліком негласних слідчих (розшукових) дій дати відповідь на питання про те, які ж із слідчих дій можуть бути спрямованими на встановлення місцезнаходження підозрюваного, неможливо.

Якщо ж арсенал дозволених слідчих дій для вказаної мети є замалим, можна буде говорити про штучні перепони для досягнення мети кримінального провадження, якщо ж він стає великим, то можуть бути знівельовані самі цілі інституту зупинення розслідування.

Може виникати ситуація, коли зупиненням розслідування плин строків слідства призупинено, але саме слідство активно проваджується за рахунок негласних слідчих (розшукових) дій, тим більше пов'язаних із суттєвим обмеженням прав та свобод людини, і тривати досить довго. Тоді можна говорити про недотримання принципів пропорційності, розумних строків провадження тощо. Знову маємо складну проблему. На наш погляд, доцільніше законодавчо дозволити щодо зупиненої провадженням справи здійснювати заходи оперативно-розшукового характеру і не більше, що буде обмежувати можливості свавілля.

Значною проблемою у сфері правосуддя стала запроваджувана новим КПК України новела спрощеного судового розгляду. Так, у ч. 3 ст. 349 КПК України визначено: «Суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорується. При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку». Указана новела законодавства в КПК України отримала нове дихання з запровадженням особливої форми судочинства – провадження на підставі угоди про визнання винуватості (ст. 468-475 КПК України). При такій моделі у нас можуть з'явитись засуджені «без суду і слідства», а, що ще гірше, – «без вини винуваті».

За своїм змістом указані новели суперечать принципу презумпції невинуватості, закріпленому в ст. 62 Конституції України, ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні

права та іншим нормам права. Зокрема зазначимо такі положення процесуального законодавства: ч. 5 ст. 364 КПК України – «учасники судового провадження мають право в судових дебатах посилатися лише на ті докази, які були досліджені в судовому засіданні, ч. 4 ст. 95 КПК України – суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав; ч. 3 ст. 370 КПК України – «обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду...». Таким чином, ч. 3 ст. 349, ст. 302, п. 2) ч. 1 ст. 468, ч. 2, 4 ст. 469, ст. 470, ст. 472, ч. 2 ст. 473, ч. 4 ст. 474 КПК України, у яких закладена модель спрощеного правосуддя та судочинства на підставі угоди про визнання винуватості, не мають застосовуватись і підлягають скасуванню як норми, які звужують суттєві гарантії встановлення об'єктивної істини та існуючі права і свободи людини, суперечать ст. 22 та 62 Конституції України, міжнародним правовим актам, принципам і окремим положенням норм самого КПК України та не в ладах зі здоровим глуздом.

Висновок. У своїй сукупності принципи права і процесуальна форма судочинства мають утворювати злагоджену систему єдиних за своєю спрямованістю на забезпечення мети права і не суперечливих один з одним юридичних правил, у якій принципи права мають основоположний домінуючий характер, а кожен із принципів має свою самостійну доктринальну сутність і правотворчу цінність, та виступаючи першоджерелом окремих правових інститутів і будучи органічно поєднаними з іншими приписами права і процесуальною формою правосуддя, разом взяті складають цілісну систему гарантій істини, захисту прав і свобод людини та забезпечення справедливості правовідносин.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаються в розробці доктринальної моделі принципів права, а в перспективі – нового Кримінально-процесуального кодексу України, який би був стратегічно і доктринально вивірений, гармонізував би приватні і публічні інтереси та ґрунтувався б на цілісній концептуальній моделі системи принципів права правової держави.

Література

1. *Балинська О. М.* Семіотика права: монографія / О. М. Балинська. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 416 с.
2. *Биля-Сабадаш І.* Юридичні фікції і їх вплив на ефективність норм права // Ефективність норм права. Зб. наук. праць. Матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17 лист. 2016 р.) / за заг. ред. Н.М. Пархоменко, М.М. Шумила, І.О. Ізарової. – Київ: Ніка-Центр, 2016. – С. 536-539.
3. *Корж В. П.* Проблеми усунення юридичних колізій в окремих положеннях Кримінального процесуального кодексу України / В. П. Корж // Вісник Академії адвокатури України. – 2014. том 11, число 1(29). – С. 62-69.
4. *Корнієнко М. В., Тертишник В. М.* Доктринальні проблеми інституту негласних слідчих (розшукових) дій / М. В. Корнієнко, В. М. Тертишник // Міжнародний науковий журнал «Верховенство права». – 2017. – №1. – С. 95-101.
5. *Несінов О.* Про деякі спірні і суперечливі положення КПК України та їх використання для посилення позиції захисту (частина друга) / О. Несінов // Вісник НААУ. – 2016. – № 7-8 (25). – С. 32- 36.
6. *Одинцова І.М.* Доктринальні проблеми захисту та становлення інституту адвокатського розслідування в Україні / І.М. Одинцова // Priority a strategije pre razvoj pravnej vede vo svete vede.- Sladkovicovo, Slovenska republika. 28-29 oktobra 2016. – С.203.
7. *Погребняк С.* Принципи права: доктринальні питання / С. Погребняк // Право України. – 2013. – № 9. – С. 217-218.
8. *Подорожна Т. С.* Законотворчі помилки як чинник дестабілізації правового порядку / Т. С. Подорожна // Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання: [тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 року)] / за ред. проф. В. В. Комарова та І. Д. Шутака. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – С. 53-56.
9. Принцип рівності у праві: теорія і практика: монографія / передмова акад. НАН України Ю.С. Шемшученка; за заг. ред. Н.М. Оніщенко. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2014. – 380 с.
10. *Столітній А. В.* Принцип змагальності за діючим КПК України в умовах електронного процесу / А. В. Столітній, І. Г. Каланча // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. – 2015. – Випуск 2. – Т. 3. – С. 115-121.
11. *Стоянов М. М.* Порушення процесуальної форми та визнання відомостей недопустимими у кримінальному провадженні / М. М. Стоянов // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – №3-2. – С. 319-321.
12. *Суханова Д. С.* Історико-теоретичний аналіз правової фікції у західній науці / Д. С. Суханова // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 65. – С. 261 – 265.
13. *Тертишник В.* Компроміс у кримінальному процесі / В. М. Тертишник // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – №11. – С.107-112.
14. *Тертишник В.* Концептуальна модель системи принципів кримінального процесу // В. М. Тертишник / Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 2001. – №4. – С.321-327.
15. *Тертишник В. М.* Мова і логіка закону / В. М. Тертишник // Право і суспільство. – 2016. – № 5. – С. 36-42.
16. *Тертишник В. М.* Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Видання 13-те доповн. і перероб. / В. М. Тертишник. – К.: Правова єдність, 2017. – 824 с.
17. *Тіщенко В. В.* Теоретичні та практичні проблеми забезпечення ефективності досудового провадження / В. В. Тіщенко, Ю. П. Аленін, О. П. Ващук, А. В. Мурзановська, А. В. Торбас, Ю. М. Немно, А. О. Панасюк, М. В. Шкрибайло, О. А. Земляна // Наукові праці НУ ОЮА. – 2014. – Т. XVII. – С. 106-157.